

Broedvogels van het Noorderbos in 1999

Niko Buiten

Inleiding

"Het Noorderbos, dit bos, is aangelegd als protest tegen de aanleg van de Afrikahaven. Als compensatie voor het verlies aan de natuur rond Ruigoord. Met dat verhaal ben ik mijn akkers hier kwijtgeraakt aan Staatsbosbeheer om er dit bos van te maken. Het is een rotzooi!" Aan het woord is een omwonende van het nabij Spaarndam gelegen Noorderbos. Ik ontmoet de man, een oude boer, tijdens een van de inventarisatiebezoeken aan het Noorderbos. In 1999 werden de broedvogels van het Noorderbos voor het eerst geïnventariseerd. Op deze pagina's vindt u een weergave van hetgeen aan broedvogels en andere natuur in het gebied werd gevonden. Oordeelt u zelf over de kwaliteiten van het bos.

Noorderbos

Tussen Ruigoord en Spaarndam ligt ten zuiden van het Noordzeekanaal, op voormalige landbouwgrond, sedert enige jaren het Noorderbos (in rapporten wel Houtrakbos genoemd). Met de aanleg van het productie- en natuurbos is gestart in 1990. Het bos moet uiteindelijk een oppervlakte beslaan van ca 120 hectare. Momenteel is daarvan ca 100 hectare gerealiseerd.

Het Noorderbos bestaat uit productiebos in het oostelijk deel en een ca 17 hectare groot natuurbos in het westelijk deel. Door het bos loopt een fietspad en er zijn wandelpaden. U kunt er hondenuitlaters, wandelaars, vogelaars en andere natuurliefhebbers tegenkomen.

De beplanting van het productiebos is eentonig. Het bestaat uit grote percelen met populier en kleine percelen met gemengd eik, Zwarte Els, Beuk en es. In de toekomst zal dit aanzien veranderen. Op de dan als gevolg van houtoogst ontstane open plekken wil men bos ontwikkelen met duurzame houtsoorten als eik. Het natuurbos is gevarieerder: door elkaar gemengd staan enige tientallen soorten bomen en struiken. In het natuurbos zijn enige poelen aangelegd en er heersen plasdrassituaties, waarmee de verschillen als gevolg van zoet en brakke kwel worden versterkt. Het bos mag zich hier spontaan ontwikkelen tot essen-iepenbos met op de vochtige delen wilg.

Met uitzondering van het op snoeien van bomen in het productiebos en het maaien van berm en van fiets- en wandelpaden doet Staatsbosbeheer weinig aan beheer in het bos. Het huidige waterbeheer is vrijwel identiek aan de periode voor de aanleg van het bos. Dat betekent een laag waterpeil en doorstroming. Wel mag in enkele sloten verlanding plaatsvinden.

Broedvogels

In 1999 zijn de broedvogels van het Noorderbos voor het eerst geïnventariseerd. Dit gebeurde volgens de uitgebreide territoriumkartering, die in de handleiding *Broedvogels inventariseren in proefvlakken* (Van Dijk, 1996) wordt beschreven. In de periode maart-juli werden acht veldbezoeken aan het bos gebracht, waarvan zes in de vroege ochtend en twee in de late avond. In tabel 1 worden de in 1999 vastgestelde territoria gepresenteerd. Het Noorderbos kende in 1999 36 soorten broedvogels die in totaal 358 territoria bezet hielden.

Tabel 1. Broedvogels van het Noorderbos in 1999.

Soort	Territoria	Soort	Territoria
Bergeend	2	Sprinkhaanzanger	15
Kuifeend	2	Rietzanger	2
Krakeend	3	Bosrietzanger	35
Wilde Eend	8	Kleine Karekiet	29
Havik	1	Spotvogel	2
Sperwer	1	Braamsluiper	1
Fazant	12	Grasmus	25
Meerkoet	2	Tuinfluitier	27
Houtduif	2	Zwartkop	8
Zomertortel	1	Tjiftjaf	11
Koekoek	3	Fitis	79
Boompieper	1	Staartmees	1
Winterkoning	29	Gaai	4
Heggenmus	3	Ekster	1
Nachtegaal	3	Zwarte Kraai	1
Blauwborst	11	Putter	1
Merel	17	Kneu	4
Zanglijster	1	Rietgors	10

Om de gegevens overzichtelijk te bespreken is de broedvogelbevolking op basis van biotoopeisen onderverdeeld in ecologische groepen. Hierdoor kan een verband worden gelegd tussen beheer en inrichting van het Noorderbos en de broedvogels. De indeling in ecologische groepen is

gebaseerd op het gezamenlijke project 'Broedvogels en beheer' van SO-VON en Staatsbosbeheer (Schaminée & Jansen, 1998).

Vogels van open water

Bergeend, Krakeend, Wilde Eend, Kuifeend en Meerkoet zijn watervogels. In het Noorderbos vonden we hun territoria bij de poelen, de Noordertocht en de sloten in het bos. Bijna 5% van het aantal territoria in het Noorderbos komt op rekening van deze vogelgroep. Ze stelt weinig specifieke eisen aan de broedbiotoop.

Vogels van riet- en verlandingsgemeenschappen

Kleine Karekiet en Rietzanger houden van riet. De territoria van de Kleine Karekiet en de Rietzanger werden voornamelijk gevonden bij de verlandende sloten in het bos en in het vochtig natuurbos. Bijna 10% van het aantal territoria in het Noorderbos wordt gevormd door deze rietvogels.

Vogels van struiken, struwelen en jong bos

Fazant, Zomertortel, Winterkoning, Heggenmus, Nachtegaal, Blauwborst, Merel, Zanglijster, Sprinkhaanzanger, Bosrietzanger, Spotvogel, Braamsluiper, Grasmus, Tuinfluiter, Zwartkop, Fitis, Staartmees, Kneu en Rietgors vormen gezamenlijk bijna 80% van de broedvogelbevolking van het Noorderbos. Het zijn soorten van vochtige, voedselrijke rietruigten met struiken en jong bos. Opmerkelijk is onder meer dat Blauwborst en Sprinkhaanzanger hier dichtheden bereiken die vergeleken kunnen worden met de voor deze soorten beste biotopen: respectievelijk moeras en duin (Geelhoed et al, 1998). Het Noorderbos kan ook worden beschouwd als een opvanggebied voor de vogels die als gevolg van de aanleg van de Afrikahaven verdreven zijn uit de natuurgebieden rond Ruigoord.

Vogels van open bos

Boompieper, Ekster, Zwarte Kraai en Putter vormen samen iets meer dan 1% van de broedvogelbevolking van het Noorderbos. Het zijn voornamelijk soorten met een voorkeur voor voedselrijke gebieden met een weelderige vegetatie.

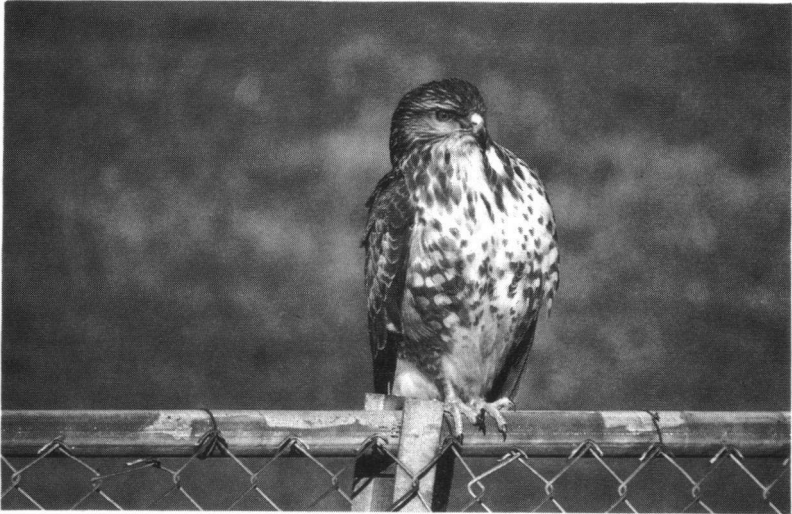
Vogels van opgaand, gesloten bos

Houtduif, Tjiftjaf en Gaai vormen nog geen 5% van de broedvogelbevolking van het Noorderbos. Omdat deze groep houdt van hoge bomen en oud bos is te verwachten dat ze in toekomst zal toenemen. In dit bos zullen zich dan ook holenbroeders vestigen als mezen en spechten. Wat ten koste zal gaan van de vogels van jong bos.

Roofvogels

Havik en Buizerd behoren tot de roofvogels van bossen en vormen gezamenlijk nog geen 1% van de broedvogelbevolking van het Noorderbos.

Zij worden veelal gevonden in wat oudere bossen dan het Noorderbos. De vondst van het nest van een Havik in een nog geen tien jaar oude populier was spectaculair. Voor mij was het een unieke ervaring om getuige te zijn van het eerste bewezen broedgeval van de Havik in de polders van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Het gehele proces van balts, broeden en opgroeien van het jong maakte ik van nabij mee. Dat is een prachtige ervaring.

Buizerd. Piet Munsterman.

Wanneer we alle ecologische groepen van het Noorderbos overzien valt op hoe bepalend inrichting en beheer zijn voor de samenstelling van de broedvogelbevolking. De inrichting van het Noorderbos als natuur- en productiebos bepaalt het hoge aantal territoria van de bosvogels die tijdens de inventarisatiebezoeken werden gevonden. Het toelaten van verlanding in sloten en het ontbreken van begrazing of maaien in grote delen van het Noorderbos trekken daarnaast veel vogels van riet en ruigten aan.

In zijn geheel laat de broedvogelbevolking van het Noorderbos zich typeren als Rietvogelrijk Bosvogelgezelschap (Ruitenbeek et al, 1990). Dat is een zeer soortenrijk gezelschap, dat wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van watervogels, rietvogels én bosvogels. Het bewoont vrij jong polder- en moerasbos, waarin riet en water voorkomen, zoals het Robbenoordbos en het Sluitgatbos in de Wieringermeer. Het gezelschap kan ook gevonden worden in fraaie natuurgebieden als het Naardermeer of de Ankeveense Plassen.

Flora en fauna

Behalve broedvogels herbergt het Noorderbos ook flora en andere fauna. Zo groeien er Rietorchis en Krielparnassia. Komen Dwergmuis en Wezel er voor. Vliegen er van de dagvlinders onder meer het fraaie Oranjetipje en het kwetsbare Bruin Blauwtje rond. Groeit er het bijzonder fraaie Gekromd Vedermos. En komen er, ondanks de aanwezigheid van brakke kwel in de polder, amfibieën en libellen voor.

Wanneer de vegetatie van het natuurbos zich natuurlijk verder ontwikkelt, ontstaat er een essen-iepenbos met doornstruwelen, nitrofiële zomen, natte strooiselruigten en op de lage, 's winters onder water staande delen wilgenbos. Het essen-iepenbos staat onder meer bekend om zijn bijzondere epifytische mosflora (Stortelder et al, 1999). Momenteel kan daarvan in de oudere zeekleibossen van Spaarnwoude al het Penzeel-Dikkopmos worden gevonden.

De door de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland en andere natuurverenigingen gewenste aansluiting van het Noorderbos op de Houtrakkerbeemden door de tussen gelegen landbouwgrond te ontwikkelen tot natuur (Stichting Zuid-Kennemerland Natuurlijk, 1997) kan de aanwezige natuurwaarden versterken.

Beheer

Bij al dit fraais moet ook een kritische noot worden gekraakt. Dat betreft de boswerkzaamheden die gedurende het broedseizoen in het Noorderbos werden uitgevoerd. Tijdens de inventarisatiebezoeken is het meermaals voorgekomen dat werklui werden aangetroffen, die bomen opsnoeiden. Dit is jammer, omdat bij deze werkzaamheden nesten van broedvogels vertrapt kunnen worden of nesten op andere wijze verstoord kunnen worden.

Ook elders in Nederland komt het voor dat tijdens het broedseizoen in bossen van Staatsbosbeheer boswerkzaamheden plaatsvinden. De Werkgroep Roofvogels Nederland heeft daartegen geprotesteerd. GroenLinks stelde er kamervragen over. Staatssecretaris Faber van Natuurbeheer antwoordde afgelopen voorjaar dat Staatsbosbeheer geleidelijk zou stoppen met houtkap in voorjaar en zomer (Anonymus, 1999). Blijkbaar is het voornemen nog niet goed doorgedrongen tot alle geledingen van Staatsbosbeheer.

Ronduit ergerniswekkend is het dat leden van onze vogelwerkgroep tijdens het broedseizoen zonder reden het hiervoor beschreven nest van de Havik bezochten en de vegetatie nodeloos vertraptten. Niet alleen de broedende Havik, maar ook andere broedende vogels ondervonden hiervan overlast. Leden van de Natuurbeschermingscommissie van onze vogelwerkgroep worden zo in een lastig parket gebracht wanneer ze

Staatsbosbeheer willen aanspreken op onjuiste boswerkzaamheden in het broedseizoen. Foei mannen!

Dankwoord

De broedvogelinventarisatie van het Noorderbos werd uitgevoerd door: Niko Buiten, Hans Groot en Evert van Huijssteeden. De coördinatie was in handen van Niko Buiten. Staatsbosbeheer verzorgde de vergunning. Rest mij dank te zeggen aan bovengenoemde personen en aan leden van de KNNV, zonder wier hulp dit artikel niet geschreven had kunnen worden. Ik hoop nog vaak een beroep op hen te kunnen doen.

Literatuur

- Anonymus, 1993. Beheersrichtlijn object Houtrakbos 1993. Staatsbosbeheer, Zeist.
- Anonymus, 1999. Staatsbosbeheer stopt kappen in voorjaar en zomer (overdruk Trouw). De Takkeling 7(2): 100.
- Dijk, A.J. van, 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.
- Geelhoed, S., Groot, H., Huijssteeden, E. van, Leeuwen, G. van & Nobel, P. de (red), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Haan, D., Lenten, L., Mutsaers, L. & Noorman, L., 1990. Beheersvisie Houtrakbos: toelichting van het ontwerp en uitgangspunten voor het beheer. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Haarlem.
- Ruitenbeek, W., Scharringa, C.J.G. & Zomerdijk, P.J. (red), 1990. Broedvogels van Noord-Holland. SVN/Provinciaal Bestuur van Noord-Holland, Assendelft.
- Schaminée, J. & Jansen, A. (red), 1998. Wegen naar natuurdoeltypen. Ontwikkelingsreeksen en hun indicatoren voor herstelbeheer en natuurontwikkeling (sporen A en B). Rapport IKC Natuurbeheer nr 26. IKC Natuurbeheer, Wageningen.
- Stichting Zuid-Kennemerland Natuurlijk, 1997. Beheersvisie Houtrakkerbeemden. Hoofdlijnen voor het beheer van de Houtrakkerbeemden. Haarlem.
- Stortelder, A.H.F., Schaminée, J.H.J. & Hommel, P.W.F.M., 1999. De vegetatie van Nederland. Deel 5. Plantengemeenschappen van ruigten, struwelen en bossen. Opulus Press, Uppsala/Leiden.

Niko Buiten, Spaarne 49 app 1.7, 2011 CE Haarlem